

Westvlaamsch « leite » — Leuvensch « laat »

door L. GOEMANS.

Onze dialecten leveren een aantal voorbeelden op van het zeer bekend semantisch verschijnsel waarbij voornamen tot soortnamen overgaan. Die voornamen dienen alsdan, zooals men weet, om een soort van voorwerpen of van personen te noemen ofwel om personen aan te duiden die zich door eenige bijzonderheid van stoffelijken of moreelen aard kenmerken. In dit laatste geval hebben wij meer bepaaldelijk te doen met een kenschetsend soort van « typosémie », naar de terminologie door Prof. CARNOY in zijn *Science du Mot* gehuldigd (1).

Het *lutte*, *luite* bij DE BO als het equivalent van *leite* opgeteekend, bij SCHUERMANS als *lut* geboekt, bij OUDEMANS als *luyte*, was reeds in het Middelnederlandsch onder den vorm *Lute* (*Suster Lute*) bekend; het is in de meeste Zuid-Nederlandsche dialecten mondgemeen en heeft zijn burgerrecht in het Nederlandsch onder den vorm *lut* verkregen. *Een lut* beteekent « een vrouw » in uitdrukkingen als *een domme lut*, *een dwaze lut*, enz. 't Woord was oorspronkelijk de verkorte vrouwennaam Lut-, Luut- of Luitgarde, of -hilde, of -win.

Dit voorbeeld schijnt me niet al te onpas eenige algemeenheden over voornamen-soortnamen in te leiden.

(1) Cfr. ook KR. NYROP, *Grammaire historique de la langue française*, t. IV, blz. 370 en vv.

Dikwijls komen voornamen in een verkorten vorm voor. Die blijft in onze dialecten doorgaans zeer duidelijk aan den vollen naam beantwoorden : 't is het beklemtoond gedeelte van het woord, zonder meer.

Het fantazeeren met de voornamen zooals dat vooral in Engeland de mode is geworden, is hier heelemaal onbekend. Magdaleen wordt Leen, Katrien of Katlijn (oudere vorm) wordt Trien, Trijn, Lijn (oudere vorm) of Kato (1).

In 't voorbijgaan dient gezegd, dat deze en andere afgekorte vormen niet altijd voor echte vlei- of hypocristische vormen kunnen doorgaan. Het tegendeel blijkt ten klaarste uit hetgeen volgt. De vlevorm, als zoodanig gevoeld, is de verkleinvorm.

In vele gevallen wordt de bijzondere beteekenis van den voornaam bepaald :

1° door een uitdrukking welke achter den voornaam komt, b. v. *ne Jan moeial* ;

2° door een woord dat als eerste bestanddeel van een compositum bij den voornaam wordt gevoegd, b. v. *een babbeltrien* ;

3° door een staand epitheton, b. v. *een ongeloofige Thomas* (2). Dat epitheton is meestal pejoratief, zooals het te verwachten was op dit gebied. Het wijst op gebreken als traagheid, luiheid, praatzucht, domheid, onzindelijkheid, dronkenschap, enz. ; zelden, en dan alleen bij mannelijke voornamen, op sterkte of handigheid, een bewijs,

(1) Zooals *Belo van Belle* uit *Isabelle*, zoo was *Kato* oorspronkelijk de appellatief van *Kate*. In beide heeft de overgang van den klemtoon op de laatste lettergreep den doffen klinker er van tot *o* verhelderd.

(2) Behooren tot deze categorie o. a. *bedorvendans*, *durendans*, *gelukkigendans*, alle Brabantsche vormen, waar de epenthetische *d* den vroegeren voornaam *Hans* (bedorven Hans, enz.) een mom heeft opgezet. *Hans* was n. l. in de XVIe en de XVIIe eeuw nog zeer in zwang te Leuven en in Brabant over 't algemeen (cfr. W. BOONEN, *loc. cit.*).

dat in dit hoekje der taalverrijking de vrouwen werkzaam optreden : mulier mulieri... lupa.

De zuiverste vorm van het behandelde verschijnsel is echter de alleenstaande voornaam, waarbij elke bepaling overtollig is, dewijl hij door zichzelf de hoedanigheid, meestal het gebrek, voldoende vóór den geest roept, b. v. *ne Jan* (1), *ne Zebedeus*.

Soms verkreeg de voornaam zijn verruimde, typische beteekenis uit een populair lied of een tooneelstuk of een bijbeltekst, geen twijfel. Het komt me echter niet onwaarschijnlijk voor, dat sommige van die voornamen, welke nu zonder epitheton als soortnamen worden gebruikt, er vroeger wel een vóór zich hebben gekend. Te meer daar men voorbeelden kan aanhalen die met of zonder epitheton dezelfde beteekenis hebben : in Brabant hoort men zoowel *een Trien* als *een stomme* (domme) *Trien*, enz. enz.

Onder de gevallen als *een lijzebet* (Elisabeth) d. i. een trage meid, *een trui* (Geertruide) d. i. een domme meid, en andere, niet weinig in getal, kan men ook m. i. het Leuvensch *een laat* en tevens het Westvlaamsch *een leite* rangschikken.

* * *

Het is niet overbodig aan te merken, dat, wat den vorm betreft, de overeenkomst van beide woorden fonetisch

(1) Ik zal op deze plaats niet al te ver van het onderwerp afwijken indien ik hier een paar bescheiden gissingen waag. Het komt me natuurlijk voor, dat de naam « Jan » in het Brabant der XIIIe eeuw, en zelfs buiten de grenzen er van, meer opgang maakte na den zegerijken slag van Worringen. Dagteekent de volksuitdrukking *ne Jan* (d. i. een buitengewoon man, Fr. un as) niet uit die tijden? Het Fransche « Jean » heeft steeds heel wat minder gunstige beteekenissen gekend. « *Jean et le dérivé Jeannin*, zegt NYROP, *loc. cit.*, sont depuis longtemps synonymes de « sot », « dupe », « mari trompé ». En is het specifiek Brusselsch *ne Charel* niet afkomstig van den naam door den populairsten der Oostenrijksche gouverneurs hier te lande gedragen, d. i. Charles de Lorraine, zwager van keizerin Maria-Theresia (1731-1780)?

kan worden bewezen. Vroegere *ei* is te Leuven, door het stadium *ai*, menigmaal tot lange *a* overgegaan : batel (beitel), gaat (geit), klaan (klein), enz.

Leuvensche lange *a* kan evenwel ook aan vroegere lange *i* beantwoorden, wat in zeldzame woorden het geval is n. l. voor de *ij* in lijnwaad, thijmus, wijwater, waarvan de eerste lettergreep *la:*, *ta:*, *wa:* uitgesproken wordt ; of aan een lange *a* van betrekkelijk jonge Romaansche ontleeningen, b. v. kalvakade (fr. cavalcade). Maar deze beide mogelijkheden, met zorg onderzocht, brengen geen oplossing aan het hier behandelde vraagstuk.

Ook wat de beteekenis betreft, hebben het *leite* van DE BO en het *laat-leit* van SCHUERMANS dit gemeen, dat ze op een vrouw wijzen, met eene minachtende bedoeling.

De eerste kent aan het woord de beteekenis toe van « sulchtig vrouwmensch, sukkelaarster, dwaze dochter die zich licht bedotten laat, sloore » (1). Voor den tweede is het « te Leuven en omstreken eene klappei, lameer, eene die overal blijft staan klappen en snateren ». Vandaar, ook bij SCHUERMANS, het wkw. « laten leiten te en omstr. Leuven in gebruik in den zin van blijven staan praten, lameeren, snappen ». De beteekenis van *laat* en *laten* is tot heden onveranderd gebleven (2).

* * *

Welke is nu de oorsprong van dat *laat-leit*? DE BO heeft zich de vraag niet gesteld. SCHUERMANS houdt er etymologische beschouwingen op na, waar hij ons op zijn minst vier oplossingen voorstelt. Onze etymologist houdt echter geen rekening met de fonetische regels van het

(1) In *Loquela* treft men s. v. *leite* de verklaring : « scheldnaam van een onhebbelijk, minderachtig vrouwmensch ».

(2) Cfr. TOM FRANDELS, *Leuvensche Bloemlezing*.

Leuvensch dialect, noch met de phonetiek over 't algemeen, wat onontbeerlijk is om in dergelijke aangelegenheden met iets redelijks uit te pakken. Een Leuvensch *laat* uit *laat* of *lawvdaat*, of *malloot* of *lut*, *lunder*, *loter* ware in tegenspraak met al wat van de Leuvense klankleer bekend is. Wat zijn gissing betreft, waarbij hij naar KILIAEN's *leyde*, *lijde*, *lede*, *leed* verwijst, die zal iedereen wel als heelemaal uit de lucht gegrepen, bij 't eerste zicht verwerpen.

't *Laat-leit* van SCHUERMANS is, naar mijn meening, de verkorting van een Germaanschen vrouwen naam, de beklemtoonde eindlettergreep van *Aleit* uit *Aleida*, *Aleide*. De naam is te Leuven niet meer bekend. Hij komt echter nog voor in de Opneming der huizen, inwoners, enz. der stad (1597-1598) bij den Leuvenaar Willem Boonen (1) onder de vormen *Alijdt*, *Aleidt*. De vroeger vorstelijke naam door Brabantsche prinsessen gedragen (2) verschijnt in dit officieel bescheid als die o. a. van een « stijversche », van een « vuytdragersse », van een « achterwaresse ». Zoo zal hij van lieverlede uit de mode zijn geraakt, na eeuwen lang tot sieraad te hebben gediend van honderden vrouwen uit alle standen der maatschappij.

De verkorte vorm ontstond op regelmatige wijze; toepassingen van den regel vindt men met de vleet in al onze dialecten zoowel in voornamen als in familienamen: *Bien* voor *Albinus*, *Dolf* voor *Adolf*, *Dries* voor *Andries*, *Toon* voor *Antoon*, *Melie* voor *Amelie*, *Niet* voor *Agniet*, enz. Dit laatste gaf zelfs hier en daar het leven aan een denominatief *nieten* (het naamfeest van *Agniet*, *Agnes* vieren), van denzelfden aard als SCHUERMANS' *laten-leiten*.

Hoe kwamen *laat* en *laten* tot hun zeer bijzondere betee-

(1) *Geschiedenis van Leuven*, uitgegeven door Edw. Van Even.

(2) O. m. door de Hertogin van Brabant, vrouw van Hendrik III en moeder van Jan I, den held van Worringen.

kenis? Op deze vraag moet ik het antwoord schuldig blijven.

De Romanisten zullen ons ook wel niet vertellen hoe het gebeurde, dat de Fransche spraakmakende gemeente nu juist de namen van Catherine en Marguerite verkoos om aan de hypocoristische vormen er van (*catin*, *goton*) zulk een smadenden zin te geven. « C'est le pur hasard qui semble avoir régné ici, schrijft NYROP (*op. cit.*, bl. 370) ... on a choisi dans le tas, et on a pris un prénom très commun et très répandu. »

We spreken van toeval wanneer we niet beter weten. Het toeval bestaat al zoo weinig in het leven der taal als elders.
